

освітнього процесу. Більше того, вони вилучають найважливіші складові людського таланту, а отже, й успіху у науковому розвитку: логіку людського мислення і почуття.

Освіта і виховання завжди розвивалися в системі “Людина-Людина”. Їх майбутнє ніколи не вийде за межі цієї діалектики. Тому повернення педагога до класу, до групи, до суб’єкта учіння неминуче. Він має використати так звані “малі технології”, достатні для розвитку людського в людині. Наука для самовідтворення потребує олюднення інформації, її гуманізації. Саме така наука потрібна Людині.

Основна причина цього – відставання у підготовці технічного і педагогічного персоналу для організації і реалізації процесів навчання і виховання на новому технологічному рівні. Надзвичайно гостро постала проблема формування якісно нового вчителя для нової доби. Для здійснення процесу виховання усі працівники, які обслуговують освітній процес, повинні мати високу спеціальну і професійну педагогічну освіту.

Отже, ознак виразної очевидності набуває теза, згідно з якою розв’язання проблем глобально-цивілізаційного поступу залежить від людського капіталу і якісної освіти. Тому країни, що прагнуть до лідерства в умовах інформаційної цивілізації, скеровують пріоритетні зусилля передовсім на примноження свого освітнього потенціалу шляхом розбудови критично-інноваційної університетської освіти. Інструментальним взірцем сучасної освіти є самоорганізуюча критичність особи, яка забезпечує її успішну інтеграцію до вимог інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для студ., асп. та молодих викладачів вузів / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 557 с.
2. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17.
3. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв’ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
4. Андрущенко В. П. Формування національної системи вищої освіти / В. П. Андрущенко // Педагогічна газета. – 2000. – № 5. – С. 1–2.
5. Кудін В. О. Освіта в інформаційному суспільстві / В. О. Кудін. – К. : Телекорпорація “Республіка”, 1998. – 151 с.

Kyviuk O. P., a doctor of philosophical sciences, associate professor, professor of department of methodology of science and international education, National pedagogical university, is the name of M. P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), panyolga@ukr.net

Globalization direction of educational transformation

Education significantly determines the future format of society and especially its meaningful options, which predetermines personal qualities of individuals, their knowledge, skills, attitudinal and behavioral priorities by themselves. Particular relevance the problems of education are going to take in an era of information civilization. An educated person should be ready for the challenges caused by the dynamism and the critical condition in the modern information civilization.

Keywords: education, education transformation, educational environment, quality of education, social potential, globalization.

Килюк О. П., доктор філософських наук, доцент, професор кафедри методології науки та міжнародного образования, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), panyolga@ukr.net

Глобализационная направленность образовательных трансформаций

Образование существенно определяет, детерминирует будущий формат общества и в первую очередь его содержательные параметры, предопределяя

собой личностные качества индивидов, их знания, умения, навыки, мировоззренческие и поведенческие приоритеты. Особенную актуальность проблемы образования приобретают в эпоху информационной цивилизации. Образованный человек должен быть готовым к вызовам, предопределенным динамизмом и кризисным состоянием современной информационной цивилизации.

Ключевые слова: система образования, образовательные трансформации, образовательное пространство, качество образования, общественный потенциал, глобализация.

* * *

УДК 115:374.7

Ілляхова М. В.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і освіти дорослих,
Центральний інститут післядипломної
педагогічної освіти “УМО” НАПН України
(Україна, Київ), new_zealand@uk.net

ЗНАЧЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ПРОЦЕСУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Розкрито специфіку андрагогічного процесу через виявлення його темпоральної структури. Виокремлено три основні темпоральні образи: хронос – лінійний час, якому властиве минуле, теперішнє і майбутнє; айон – життєва часовість, живий творчий процес, становлення; кайрос – час звернення, момент, який надає людині можливість виявити істинну природу будь-якої речі, відсилає до закладеної в ній ідеї.

Такий підхід дозволяє розкрити специфіку креативної діяльності у системі неперервної освіти, яка постає своєрідною методологією постійної та ефективною гармонізації життєдіяльності людини у мінливих умовах соціального життя. Оскільки саме “кайрос” набуває особливого значення у процесі темпоралізації креативної діяльності, то неперервну освіту можна розглядати як кайродинамічний процес.

Застосування темпорального аналізу не лише дозволяє дослідити динаміку процесу андрагогіки, а й оновити якість неперервної освіти, сприяти підготовці соціально активних, творчих фахівців, здатних до самовдосконалення, самодетермінації, самоактуалізації.

Ключові слова: андрагогіка, айон, інновація, кайрос, креативна діяльність, хронос.

Сучасність висуває високі вимоги до професійної діяльності людини. У нестабільній плінності інфосвіту сучасний спеціаліст змушений швидко реагувати на повсякчасні соціально-економічні виклики, створювати альтернативні шляхи розвитку своєї діяльності, безпосередньо приймати нестандартні, творчі, креативні рішення. Адаптивність сучасного спеціаліста полягає не в кількості відомостей з різних дисциплінарних сфер, що утримуються в пам’яті, а у володінні загальною системою орієнтації у потоці інформації, у створенні чітких способів відбору дійсно важливого та цінного, у формуванні вміння постійно поповнювати й оновлювати власні знання протягом життя. За словами американського вченого М. Ноулза [9], пріоритетною задачею сучасної освіти є виробництво компетентних людей – таких людей, які здатні застосовувати свої знання в умовах постійних змін, чия основна компетенція полягає в умінні включатися до самоосвіти протягом всього життя. Навчання такому самовизначенню, теоретичне освоєння і цілеспрямоване практичне оволодіння людиною динамікою можливостей, у яких вона постійно опиняється має забезпечувати неперервний процес андрагогічної освіти. Задачі цього освіти дорослих як механізм соціальних перетворень має перебувати у неперервному процесі інноваційного пошуку та удосконалення методів, технологій, шляхів моделювання та опису багатовимірної системи життєдіяльності дорослої людини.

Відповідно процесуальний, динамічний, складноорганізаційний характер андрагогіки породжує проблему виявлення її цілісності, повноти її структури та моделювання багатовимірного освітнього процесу. З огляду на це необхідним виявляється дослідження андрагогіки через філософську категорію “час”, що дозволить побачити темпоральний характер андрагогіки, описати її як динамічну, рухливу, відкриту, нелінійну систему, яка постійно перебуває в інноваційних інтеракціях самооновлення. На переконання В.Буданова, освіта має перетворитися на “нелінійну ситуацію відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку, на процес, що сприяє пробудженню власних сил того, хто навчається, співробітництву з собою та іншими учасниками освітнього процесу” [3, с. 97]. Такий процес, на відміну від традиційної моделі засвоєння знань, розкриває креативні ресурси людини та формує у неї здатність змінювати способи власної діяльності у складних, нестабільних умовах.

У філософських та педагогічних дослідженнях останніх років підкреслюється необхідність комплексного перегляду парадигми освіти на основі системного підходу до вирішення сучасних проблем життєдіяльності суспільства. Обґрунтування та пошук інноваційних методик та технологій освіти дорослих здійснили М.Громкова, М.Галушинський, Б.Гершунський, С.Гончаренко, А.Даринський, І.Зяюн, В.Кремень, В.Луговий, Л.Лук'янова, Н.Ничкало, В.Онушкін, В.Подобєд, Н.Протасової, С.Сисоєва, Є.Тонконога. Проблему структурування освітнього процесу репрезентовано у працях Б.Ананьєва, К.Абульханової–Славської, Л.Виготського, П.Гальперіна, В.Давидова, Е.Клімова та інших. Дослідження структури педагогічного процесу здійснено: Ю.Бабанським, В.Давидовим, С.Гессеном, В.Ільїним, І.Лернером та іншими вченими. Моделювання освітніх просторів і середовищ репрезентовано у працях: М.Князева, Н.Крилова, А.Мудрика, І.Фрумїна; інноваційних процесів: Л.Зорїна, С.Поляков, М.Поташника, В.Слободчикова. Самоорганізаційний характер освіти досліджено у працях О.Астаф'єва, Л.Бевзенко, В.Буданова, Н.Кочубея, В.Кременя, В.Ільїна, В.Лутая та інших. Базовими для дослідження темпоральних образів стали у класичній філософії роботи Платона, Аристотеля, Плотіна, Августина.

Ґрунтуючись на положеннях, викладених у роботах зазначених вчених, приходимо до висновку, що неперервна освіта є складноорганізаційним та поліфункціональним процесом. Між тим динаміка, процесуальність темпоральна структура неперервної освіти досі залишаються не дослідженими. Це вимагає розширення методологічних підходів, понятійно–категоріального апарату філософії освіти і засобів моделювання, що могло б забезпечити повноту та цілісність андрагогіки, як багатовимірного процесу.

Мета – розкрити специфіку процесу неперервної освіти через виявлення її темпоральної структури. Задля цього слід уточнити значення темпоральних понять, – $\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$, $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ і $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$ – які мають власну специфіку й неоднозначність використання та інтерпретації. Такий підхід дозволить не лише по–новому побачити, зрозуміти та пояснити динаміку андрагогіки, але й

сформувати нові вектори дослідження темпоральності людської життєдіяльності.

Проблема часу стає предметом аналізу майже з виникненням філософії як спеціалізованої сфери знання і культури. Антична філософія мала досить специфічне розуміння темпоральної сфери буття. Зокрема, використовувалися три поняття для позначення часу – $\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$, $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ і $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$. Час–хронос, як “число руху” вперше математично обґрунтував Аристотель. До того моменту це поняття мало нестабільне значення, зрештою як поняття $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ та $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$. Перше, ще до того як воно почало перекладатися як “вічність”, означало час життя, друге – сприятливий момент, особливу, невловиму і щасливу мить. Але багатовікова історія використання та інтерпретації цих понять втратила їхнє первинне значення. Це обумовлено тим, що $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ у давньогрецькій мові мав більше десяти різних значень, серед яких “сльози, піт, життя, час, чоловіче сім'я” тощо [15, с. 370]. А також тим, що ранньохристиянська традиція адаптувала грецьке $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ до латинського *aevum*, що перекладається як “вічність”, хоча його близьким відповідником є *saeculum* – “вік”. Така двоїста історія $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ часто ігнорується дослідниками, які узвичаїлись інтерпретувати та використовувати це поняття у значенні “вічність”, “чистої пустої форми часу, що звільнена від змісту теперішнього” [7]. Змішання давньогрецького та християнського смислів $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ є помилковим, оскільки у цьому втрачається його особливе значення, як живого життєвого часу. Для позначення цієї семантичної розбіжності $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ надалі буде використовуватися не у традиційній транскрипції “еон”, а як “айон”. Також полісемія $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$ є проблематичною щодо інтерпретації та використання цього поняття. Хоча $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$ і досі зберігає своє значення сприятливого моменту, але часто набуває значення “часу життя”, “якісного часу”, що було колись властиво $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ [15, с. 373]. Коли ж $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$ у своїй первинній точці “роз'єднання”, “синтезу”, “переходу”, “стрижку”, що залежить від ймовірності та є початком нового, майже не використовується. Відповідно, час через осмислення його у темпоральних образах $\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$, $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ і $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$, дозволить якнайкраще зрозуміти сутність освітнього процесу, його динаміку та становлення.

Особливого значення для розуміння темпоральних образів набуваєгомерівський епос, оскільки саме в ньому ми знаходимо первинне таосновне значення $\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$, $\alpha\iota\nu\nu\omicron\nu$ і $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$. Образ часу–хроносу як богаКрона – п'ятидесятиголового та сторукого велетня, що пожирає власних дітей – відомий багатьом, оскільки він зіграв одну з головних ролей у походженні світу і богів. Він був батьком Зевса та втілювавнаймогутнішу стихію, що не має меж. “Підступний Крон, хитрошамискинув свого батька (Урана) і відняв у нього владу. Богиня Ніч народила на покару Кронові цілий сонм жадливіх божеств” відтоді жах, смерть, обман та нещастя “принесли ці боги у світ, де воцарився натроні свого батька Крон” [8, с. 8]. На відміну від могутнього Крона, про наймолодшого сина Зевса – безсмертного Кайроса відомо дуже мало. Оригінальний образ цього бога не зберігся, хоча деякий йоговідгомін присутній на двох відреставрованих рельєфах: перший у Туринському музеї, другий – в Ермітажі. Дослідник творчості відомогоантичного скульптора Лісіппа О.Вальдгауен

зазначає, що “статуя Кайроса, “сприятливого випадку”, яка знаходилася у храмі в Сикіоні” була надзвичайно популярною в античності. Кайроса зображено “у вигляді юнака з крилами на ногах”, який балансував на кулі та тримав у лівій руці терези, а у правій – бритву. “Довге волосся обрамляє його лоб, а на потилиці він коротко оголений” [4, с. 13]. О. Вальдгауен наголошує, що такий образ обрано художником для “досягнення враження безперервного руху вперед” [4, с. 24]. Значаючи велику алегорію та символізм статуї Лісіппа, дослідник посилається на одну епіграму, в якій подано діалог між статуєю та глядачем: – “Чому у тебе крила на ногах? – Я літаю зі швидкістю вітру. – Чому у тебе бритва в руці? – Щоб показати людям, що сприятливий випадок гостріший залезо ножа. – Чому у тебе волосся зачесане на лоб? – Для того, аби той, хто підходить до мене, міг би вхопитися за нього. – Чудово, клянусь Зевсом; але чому ти лисий на потилиці. – Щоб ніхто не зміг вхопитися за мене” [4, с. 13].

Такий поетичний образ Кайросавказує на двоїсте ставлення давніх греків до цього божества: з одного боку, це та нагода, яка може подарувати успіх та вдачу, з іншого – це фатальна мить втрати свого щасливого життєвого шансу. Такий момент містить суперечливу ідеостатичну рівновагу та її динамічного порушення. На це вказує і сама етимологія поняття “кайрос”. Автори “Європейського словника філософій” вказують на те, що в “Іліаді” цим поняттям позначалася точка поєднання чи збирання обладунку, а також кістковий шов черепа, тобто всі точки, у які може влучити стріла та фатально визначити долю [15, с. 380]. Подібні ж значення поняття “кайрос” також знаходимо і в Грецько-руському словнику А. Вейсмана, а саме: належний час, слушний час, слушна мить, вигода, смертельно поранений [5, с. 650]. Також цікавим є значення “кайрос” у сенсі “говорити без підготовки, експромт”. Тут йдеться про те, що “кайрос” визначає певний тип риторики, характерний для Алкідама, Ісократів і софістів та характеризує імпровізацію [15, с. 381]. Майстерність ратора полягає у тому, аби відчувати емоції, почуття аудиторії, він має завжди бути уважним до настроїв слухачів та вибудовувати свою промову “тут і зараз”, завжди у “сприятливу мить”, аби публіка була задоволеною. Таким чином, особливістю поняття “кайрос” є те, що воно завжди балансує, як юнак на кулі, між своїми інваріантами – критична точка розриву чивідкриття, момент кризи чи звершення, фатальний збіг обставин чисприятливий час, фатальна нагода чи щаслива мить – який же варіанте найкращим “тут і зараз” визначить доля чи екзистенційний вибір людини.

Особливо цікавою виявляється трансформація ще одного темпорального образу – αἰών, що мало вагоме значення як для давньогрецької філософії, так і для християнської теології. В “Іліаді” та “Одісеї” Гомера αἰών позначає: “сльози, піт, а згодом і рідина спинного мозку і чоловіче сім’я, тобто все, що забезпечує життя та силу, що витікає й проливається, і зникає з останнім подихом душі під час смерті” [15, с. 370]. Αἰών – це, передусім, та “життєва рідина”, що уможливує саме життя. У значенні “речовина життя”, “тривалість життя”, “існування” αἰών використовується Оніансом і Піндаром, причому поєднання “μοῖρα – αἰών” означає: “доля життя, що призначена кожному” [15, с. 371]. Тут

цікавим виявляється зв’язок “μοῖρα – κайρός – αἰών”, адже у давньогрецькій міфології Мойри були богинями долі: “Мойра Клото пряде життєву нитку людини, визначаючи строк її життя. Обірветься нитка і скінчиться життя. Мойра Лахесіс виймає, не дивлячись, жереб, який випадає людині в житті”, третя ж Мойра Атропос все цезаносить у довгий список, який неможливо змінити [8, с. 12–13]. Семантичну специфікацію тут отримує поняття “кайрос”, яке у своєму технічному значенні належить до “словника ткацтва та позначає регульовальну нитку, що розділяє нитки основи”, а також “уможливує переплетіння між нитками основи та утку” [15, с. 381]. Отже, Мойри упродовж життя людини виплітають її айон (життєвий час) зніток–кайросів, обираючи за жеребом для людини вдачу, нагоду, щасливу мить. Саме тому у Піндара є вираз “гарно зіткане життя”, тобто щасливе життя, яке сповнене кайромоментами. Розумна ж людина має зрозуміти сутність цієї сприятливої нагоди, в якій відкривається безліч можливостей, та вміло ними скористатися. Адже “мить великого щастя” не чекає, хронос людського існування є незворотним.

Можливо, тому давні греки були байдужими до часу як такого. У гомерівському епосі лише зароджується тенденція до розуміння часу як хронології та відліку подій. Час–хронос не йде, він не має глибини та дискретності. Він позбавлений двох своїх основних модусів – минулого та майбутнього, й представлений лише у модусі теперішнього, в образі “завжди живих богів”. О. Лосев вважає, що такий міфологічний час “припускає принцип присутності всього у всьому” [9, с. 33]. Тоді як саме айон має безпосереднє відношення до життєвості, вітальності, присутності, дійсності. Також, якщо розглядати айон як джерело життя, то можна вбачати тут зв’язок з поняттям душі. Тому у первинному значенні айон, за виразом Еврипіда, є “дитям хроносу”. Автори “Європейського словника філософій” вважають, що саме αἰών Геракліт представляє в образі “дитя, що бавиться, грає в шашки” [15, с. 370].

Значення ж “вічності” αἰών набуває відколи Платон у “Тимей” співвідніс це поняття з життям богів. У даному діалозі Платон досліджує діалектику “єдиного” та “іншого”, проблема часу пов’язана з буттям “єдиного”, оскільки “якщо єдине належить буттю, то воно й належить і часу” [12, с. 387]. Так, час постає як своєрідний вимір єдиного, вищого принципу, що визначає трансформацію матерії та творчого перевертлення як набуття буттєвості. Тому усталеним у подальшому стає переклад αἰών як вічності, як божественної моделі, за взірцем якої Деміург створював світ: “він замислив створити певну рухливу подобу вічності; створюючи небо, він разом з ним створює для вічності, що є у єдиному, одвічний образ, який рухається від числа до числа, який ми назвали часом” [12, с. 477]. Таким чином, хρῶνος єніби додатком, внесеним Деміургом задля того, аби світ став ще більш подібним до вічного бога. Хронос відповідно перетворюється на рухливий образ вічності.

Аристотель остаточно підтверджує розрив між “хронос” та “айон”: перше визначається як послідовність, ритмічність моментів “тепер”, друге – як тривалість життя, що має початок та кінець. Час–хронос є

множинністю рухів, оскільки швидкість руху змінюється, різні швидкості порівнюються між собою: “Час, звичайно, є одним і тим самим як для якісної зміни, так і для руху, лише якщо їхнє число є однаковим та вони є одночасними: саме тому рухи є різними та відбуваються окремо один від одного, а час всюди один і той самий, оскільки й число для рівних речей всюди єдине” [2, с. 104]. Таким чином, проблема часу у контексті філософії Аристотеля вирішується суто функціонально.

У цілому, Плотін поділяє позицію Платона щодо сутності часу, *αἰών*, але він проблематизував момент народження часу через внутрішній акт душі та її прагнення до самостійного існування. Для нього Душа, як реальний початок “іншого”, нерозривно пов’язана з часом, “власне, спочатку вона сама стала часом, який замінив вічність” [11, с. 129], а вже потім вона віддала видимий світ, що постійно змінювався у властивість часу, споглядаючи нескінченну зміну явищ. Плотін вказує на сутність часу, а не на роль індивідуальної душі як акту виміру часу (що протилежне концепції Аристотеля). Він полемізує з Аристотелем та піддає критиці ототожнення часу з рухом. Отже, час за Плотіном не є ні рухом, ні мірою руху, ані взагалі якоюсь акциденцією певної несвідомої субстанції, але він є “якби самою протяжністю Світової душі, що не втрачає від свого космічного характеру й не стає чимось суб’єктивним” [6, с. 128], – зазначає П. Гайденко.

Час у Плотіна знаходиться в *αἰών* та є активним. Відповідно ми й отримали час як відображення рухомого образу вічності. Світова душа – це ніби місток між чуттєвим та умоглядним світом, що створив всі наступні стадії буття, та, завершуючи коло, повертається до своїх джерел. Головна ж мета даного процесу – це повернення людської душі з зовнішнього до внутрішнього світу. “Час є продуктом споглядання, що нерозривно пов’язаний з Душею, як і вічність пов’язана з умосяжним світом” [11, с. 108]. Таким чином, *αἰών* є модусом буття Розуму таксамо, як *χρόνος* є модусом буття Світової Душі.

Намагаючись дати визначення вічності, він приходить до наступної дефініції: “живе буття існуючого у його повній, безперервній та незмінній сукупності – це і є вічність” [11, с. 95]. Відповідно, *αἰών* є безмежним, повним життям, він “пронизує увесь цей світ”. Всесвіт же отримує своє буття із неперервного творчого процесу, безперервного колообігу. У цьому втілене джерело його руху від майбутнього до вічного. Майбутнє постає носієм потенційної творчої стихії, сенсом якої є наближення до вічного. Таке нескінченне наближення і визначає реальність нашого буття. Цікаво, що саме імпульсом до творчої активності часу, циклу “космічного творіння” є *καίρος*. Майбутнє детермінує життя Всесвіту, окреслюючи межі реальної недосконалості останнього. Це призводить до вічного становлення, яке і визначає сутність буття. А час – це рух через майбутнє до вічного.

Таким чином, у філософії Плотіна вже накреслюється проблема співвідношення між зовнішнім та внутрішнім, між об’єктивним світом та світом суб’єктивним, а також часовим упорядкуванням цих двох світів, тобто їхня темпоралізація. Він перший в історії філософії пов’язує модуси *αἰών* та *χρόνος* зі здат-

ностями Розуму та Душі. Відтак, *αἰών* стає моделлю для *χρόνος* та пронизує собою “усе буття у цілому”, проявляючись на усіх його рівнях. Так, будь-яка істота залишається собою завдяки своїй єдності. Форма єдності виявляється на різних рівнях, але всі вони підпорядковані вищому принципу єдності, яка є нескінченною. Плотін відкриває *αἰών* як живий творчий процес, нескінченну необмежену продуктивну потенцію, “час, що тече завжди”. Відтак, неоплатонізм запроваджує поняття неперервності встановленні, “для якого лише згодом було відділено особливий термін, що наближається до поняття час–хронос, віддаляючись від вічності–айон, хоча воно і походить від останнього” [15, с. 372]. Згодом Дамаскін позначив *αἰών* як “час, що тече завжди” поняттям “цілокупного часу”, пізніше цю категорію філософи почали називати “хронос”, відповідно “айон” як неперервність становлення поступово втрачає своє значення.

Особливий момент полягає у тому, що християнське богослов’я адаптує грецьке *αἰών* до латинського *aevum*. Коли ж латинським відповідником *αἰών* є *saeculum*, яке перекладається як “вік”. Так, у Августина *aevum*, як “вічність”, набуває позачасового значення. Філософ розрізняє два види вічності: “перший стосується виключно Бога, Який є абсолютною незмінним, а другий збігається з цілокупністю часів” [15, с. 373], тобто часом–хрономом. Намагаючись встановити відношення часу до буття, Августин визначає основні характеристики людського буття, а саме: час та часовість. Августин вперше аналізує час у зв’язку з душевним життям індивідуальної душі її почуттями та намірами. Така душа, в якій віра стимулює розум, прагне до істини через відкритість Бога, є особистістю.

Августин переводить час доментальних структур, де він виступає як корелят душі, що пригадує, споглядає та очікує. Філософ відмовляється від розуміння часу як чогось об’єктивного, існуючого “ззовні”. Він акцентує увагу на духовному аспекті сприйняття часу, де він існує в духовному світі людини, яка здатна розділяти час на минуле, теперішнє та майбутнє. Він пише, що було б правильніше вести мову про три часи: теперішнє минулого, теперішнє теперішнього та теперішнє майбутнього, де пам’ять, споглядання та очікування співвідносяться з даними категоріями часу. Таким чином, ментальні структури стають центром, в якому фіксуються всі аспекти світогляду людської особистості. Відповідно дія, за Августином, є взаємодією пам’яті, очікування та уваги. Якщо пам’ять – це сприйняття образу–відбитку, що співвідноситься з речами у минулому й теперішньому та перебуває у пам’яті, то очікування – це перед–сприйняття у теперішньому, завдяки якому можуть відбуватися майбутні події. Образ в очікуванні є причиною майбутніх речей. Це образ–знак, який і вже є (як передбачення) і його щенемає. Існує три дії нашої душі: пам’ять – теперішнє минулого, увага – теперішнє теперішнього та очікування – теперішнє майбутнього, здійснюються у теперішньому, яке стає активним через активність духу, який напружується в очікуванні, пам’яті та увазі. Дана активація духу характерна як для будь-якої дії упродовж людського життя, так і для загальної історії, де без розриву, який постійно

здійснюється всередині потрійного теперішнього, протяжність не буде можливою.

Августин відкрив особливу мить, що приходить від самого Бога учас. Без цієї миті “все залишилося б сократичним”, бракувало б парадокса, в якому стикаються час і вічність [15, с. 384]. Це мить – кайрос, яка одночасно позначає кінець часу, виражаючи вічність. За П.Тілліхом, “Християнське тлумачення Кайроса підсилює моменттрансцендування часу–хроноса” [14]. Адже в миті час перериває вічність і вічність проникає у час. Кайромить, таким чином, наповнює час, який у своєму становленні стає прийдешнім. Вічність – це прийдешнє, що повертається як минуле, як “овічнення історичного та історизація вічного”.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє виокремити три основні темпоральні образи: перший – хронос, що є лінійним рухом, послідовністю часу, якому властиве минуле, теперішнє і майбутнє; другий – айон, що розкривається як життєва часовість, буття самої тривалості, не пуста форма тривалості, формальна пустота, а саме живий творчий процес, становлення; третій – кайрос, як час звершення, момент, який розкриває справжню, дійсну сутність будь-якої речі, надає людині можливість виявити істинну природу, відсилає до закладеної в ній ідеї. Кайрос – це “момент істини”, який перериває звичайний часовий континуум, створює стрибок, перехід від раціонального процесу споглядання, пізнання, розкривання сутності речей до ірраціонального моменту. У такій динаміці “нове” відкриває своє обличчя. А оскільки саме “кайрос” набуває особливого значення у процесі темпоралізації, то освітуможна розглядати як кайродинамічний процес.

Найважливішою особливістю кайромоменту є те, що у своїй, нестабільності, плинності та спонтанності, він завжди є потенційним імпульсом для виникнення нових, бажаних подій, що уможливають динаміку творчого процесу та зумовлюють подальший напрям розвитку. Тут випадковість кайромиті, її стрибок, несподіваний перехід у “раптом”, може виявитися важливим фрагментом інформації, новизною, щасливим моментом прозріння або успішною бажаною подією. У становленні це набуває особливого значення, оскільки доступні людині мінімальні зусилля можуть відіграти вирішальну роль в реальному впливі на події і, таким чином, людина отримує можливість творити власне життя за власним бажанням. Людина постійно перебуває в динамічному потоці можливостей, що виникають і зникають, що перетинаються і нашаровуються кожну мить у кожний момент. Завдяки цьому перетину наше життя сприймається як інтегрована єдність часу, яка і є становленням, що розкриває всю повноту αἰών. Особливий же сенс творіння полягає у дії “enkairō” (П.Тілліх), тобто “у справжній час”. Лише для абстрактного, відстороненого споглядання час є порожньою формою тривалості, здатної вмістити будь-який зміст, але для того, хто перебуває у динамічному творчому житті, час сповнений кайромоментами, “загрожує можливостями” сповнений сенсу. Саме у творчому становленні розкривається вся якість людської життєвості, що утворює смислово єдність цінностей та цілей, уможливує розвиток творчої свідомості, яка у кожну мить, відтворює духовний досвід людства та формує бажане майбутнє.

Враховуючи зазначене сучасна неперервна освіта має навчати людину діяти креативно, що означає оволодіти методологією постійної та ефективної гармонізації власної життєдіяльності не лише у стійких, а й у мінливих умовах соціального життя. Це реалізується у набутті людиною вміння бачити найближчі варіанти, забезпечувати їх різноманіття, створювати умови для виникнення нових та зберігати єдність елементів у їхньому відношенні один до одного. Така інноваційна модель неперервної освіти має сприяти формуванню та реалізації креативної діяльності людини задля створення й планування бажаних життєздатних смислових систем. Адже “рівень освіченості людини тим вище, чим ширше сфера діяльності і вище ступінь невизначеності ситуацій, в яких вона здатна діяти самостійно, – зазначає Є.Солодова, – чим більш широким спектром можливих способів діяльності вона володіє, тим ґрунтовнішим є вибір одного з таких способів” [13, с. 245]. Діяти креативно означає оптимально формувати власне життя як перехід від однієї фази гармонійної життєвої ситуації до іншої, що утворює когерентне середовище, гармонію між “Я” та його діями, намірами, можливостями. Креативна діяльність – це можливість схоплення можливостей, що створює невизначеність ситуації та перетворення їх на одну альтернативу бажаного майбутнього.

Розглядаючи неперервну освіту як кайродинамічний процес можливо сформувати інноваційну систему освіти, яка сприятиме підготовці креативно-ефективної поведінки людини у невизначених станах, формуватиме здатність людини до оптимальних переходів з однієї альтернативи до іншої, забезпечить розвиток вмінь людини контролювати трансфер домінант власної діяльності в умовах різних впливів середовища, здатності визначити потрібний напрямок процесам подальшої актуалізації подій, бачити можливості системи та формувати бажане майбутнє.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелий. Исповедь / Августин Аврелий (Блаженный); Пер. с лат. А.А. Столяров. – М.: Канон, 1997. – 464 с. – (История христианской мысли в памятниках).
2. Аристотель. Сочинения: в 4-х т. / Аристотель; Ред. В.Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1975. – Т.3. – 550 с. – (АН СССР; Институт философии).
3. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и образовании / В.Г. Буданов. – М.: Издательство ЛКИ / URSS, 2007. – 232 с.
4. Вальдгауен О.Ф. Лисипп / О.Ф. Вальдгауен. – РСФСР. Государственное издательство, Берлин, 1923. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/publik/art/waldhauer/wald02s.htm>
5. Вейсмань А.Д. Греческо–русский словарь / А.Д. Вейсмань. – С.–Петербург, Издание автора, 1899. – 1370 с.
6. Гайденко П.П. Время. Длительность. Вечность. Проблема времени в европейской философии и науке / П.П. Гайденко; РАН; Институт философии. – М.: Прогресс–Традиция, 2006. – 463 с.
7. История Философии: Энциклопедия / А.А. Грицанов, Т.Г. Румянцева, М.А. Можейко. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – 1376 с. – (Мир энциклопедий).
8. Кун М.А. Мифы давньої Греції / М.А. Кун; Пер. з рос. О.М. Іванченко; Передм. Н.Ф. Міщенко. – К.: “Котигорошко”, 1993. – 267 с.
9. Лосев А.Ф. Античная философия истории / А.Ф. Лосев. – СПб.: Алетейя, 2001. – 263 с. – (Античная библиотека).
10. Пехота О.М. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти / О.М. Пехота, І.В. Пуцов, Л.Я. Набока А.М. Старева. – К.: Видавничий дім “Букрек”, 2006. – 96 с.
11. Плотин. Эннеады / Плотин. – К.: УЦИММ–ПРЕСС, 1996.

– 239 с. – (Вершини мистическої філософії).

12. Платон. Сочинения в 3-х томах: Пер. с древнегреч. / Платон. – М.: Мысль, 1972. – Т.3.

13. Солодова Е.А. Новые модели в системе образования: Синергетический подход: учеб. пособие / Е.А. Солодова; [предисл. Г.Г. Малинецкого]. – М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 344 с.

14. Тиллих П. Теология культуры / П.Тиллих // Избранное. Теология культуры. – М.: Юристъ, 1995. – С. 236–395.

15. Европейский словарь философии: Лексикон неперекладностей. Том перший / Б.Кассен, К.Сигов. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 576 с.

References

1. Avgustin Avrelij. Ispoved' / Avgustin Avrelij (Blazhenvij); Per. s lat. A.A. Stoljarov. – M.: Kanon, 1997. – 464 s. – (Istorija hristianskoj mysli v pamjatnikah).

2. Aristotel'. Sochinenija: v 4-h t. / Aristotel'; Red. V.F. Asmus. – M.: Mysl', 1975. – T. 3. – 550 s. – (AN SSSR; Institut filosofii).

3. Budanov V.G. Metodologija sinergetiki v postneklassicheskoj nauke i obrazovanii / V.G. Budanov. – M.: Izdatel'stvo LKI / URSS, 2007. – 232 s.

4. Val'dgauen O.F. Lisipp / O.F. Val'dgauen. – RSFSR. Gosudarstvennoe izdatel'stvo, Berlin, 1923. – [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ancientrome.ru/publik/art/waldhauer/wald02s.htm>

5. Vejsman# A.D. Grechesko–rusckij slovar' / A.D. Vejsman#. – S.–Peterburg#, Izdanie avtora, 1899. – 1370 s.

6. Gajdenko P.P. Vremja. Dlitel'nost'. Vechnost'. Problema vremeni v evropejskoj filosofii i nauke / P.P. Gajdenko; RAN; Institut filosofii. – M.: Progress–Tradicija, 2006. – 463 s.

7. Istorija Filosofii: Jenciklopedija / A.A. Gricanov, T.G. Rumjanceva, M.A. Mozheiko. – Mn.: Interpresservis; Knizhnyj Dom, 2002. – 1376 s. – (Mir jenciklopedij).

8. Kun M.A. Mify davn'oi' Grecii' / M.A. Kun; Per. z ros. O.M. Ivanchenko; Peredm. N.F. Mishhenko. – K.: “Kotygoroshko”, 1993. – 267 s.

9. Losev A.F. Antichnaja filosofija istorii / A.F. Losev. – Spb.: Aletejja, 2001. – 263 s. – (Antichnaja biblioteka).

10. Pjehota O.M. Andragogichni problemy u pidgotovci vykladachiv dlja sistem pisljadyplommoji osvity / O.M. Pjehota. I.V. Pucov, L.Ja. Naboka A.M. Starjeva. – K.: Vydavnychij dim “Bukrek”, 2006. – 96 s.

11. Plotin. Jeneady / Plotin. – K.: UCIMM–PRESS, 1996. – 239 s. – (Vershiny mistichejskoj filosofii).

12. Platon. Sochinenija v 3–h tomah: Per. s drevnegrech. / Platon. – M.: Mysl', 1972. – T. 3.

13. Solodova E.A. Novye modeli v sisteme obrazovanija: Sinergetičeskij pohod: ucheb. posobie / E.A. Solodova; [predisl. G.G. Malineckogo]. – M.: Knizhnyj dom “LIBROKOM”, 2012. – 344 s.

14. Tillih P. Teologija kul'tury / P.Tillih // Izbrannoe. Teologija kul'tury. – M.: Jurist#, 1995. – S. 236–395.

15. Jevropejs'kyj slovnyk filosofij: Leksykon neperekladnostej. Tom peršyj / B.Kassen, K.Sigov. – K.: DUH I LITERA, 2009. – 576 s.

Шляхова М. В., PhD, Associate Professor Department of Philosophy and Adult Education Central Institute of Postgraduate Education “UMO” NAPS of Ukraine (Ukraine, Kiev), new_zealand@uk.net

Significance of temporal concept for research of continuing education process

The article disclosed specifics of process andragogics through identification of its temporal structure. Identifies three key of temporal concept: chronos – linear time, which is characteristic of the past, present and future; aion – temporality life, live creative process, becoming; kairos – the moment of fulfillment, the time, which gives the person the opportunity to discover its true nature of all things, refers to the idea embodied in it.

This approach allows us to reveal the specifics of creative activity in continuing education, which manifests itself as a kind of permanent and effective methodology of harmonization of human life in the changing conditions of social life. Since it is kairos is of particular importance in the process of temporalization creative activity, the continuing education can be considered as process of kayrodynamics.

The use of temporal analysis not only allows us to study the dynamics of the process of andragogy, but also to upgrade the quality of continuing education, will prepare socially active and creative professionals capable of self-improvement, self-determination, self-actualization.

Keywords: andragogics, aion, innovation, kairos, creative activities, chronos.

Ильяхова М. В., кандидат философских наук, доцент кафедры философии образования взрослых, Центральный институт последипломного педагогического образования “УМО” НАПН Украины (Украина, Киев), new_zealand@uk.net

Значение темпоральных образов при исследовании процесса непрерывного образования

Раскрыта специфика андрагогического процесса через выявление его темпоральной структуры. Выделены три основные темпоральные образы: хронос – линейное время, которому свойственно прошлое, настоящее и будущее; айон – жизненная временность, живой творческий процесс, становление; кайрос – время свершения, момент, который дает человеку возможность обнаружить истинную природу любой вещи, отсылает к заложенной в нем идее.

Такой подход позволяет раскрыть специфику креативной деятельности в системе непрерывного образования, которая предстает своеобразной методологией постоянной и эффективной гармонизации жизнедеятельности человека в меняющихся условиях социальной жизни. Поскольку именно “кайрос” приобретает особое значение в процессе темпорализации креативной деятельности, то непрерывное образование можно рассматривать как кайродинамический процесс.

Применение темпорального анализа не только позволяет исследовать динамику процесса андрагогики, но и обновить качество непрерывного образования, способствовать подготовке социально активных, творческих специалистов, способных к самосовершенствованию, самодетерминации, самоактуализации.

Ключевые слова: андрагогика, айон, инновация, кайрос, креативная деятельность, хронос.

* * *

УДК 37:3,163.77

Бойченко М. І.

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України (Україна, Київ), mykhai@ukr.net

ЗНАЧУЩІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ У СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЗА УМОВ ПЕРЕХОДУ ДО СУСПІЛЬСТВА ЗНАТЬ

Проаналізовано на прикладі функціонування вищої освіти стратегію соціальних змін завдяки управлінню соціальними проблемами у суспільстві знань. Ці зміни орієнтовані зоразу на вирішення свідомо визначеної і спроектованої великої соціальної проблеми у функціонуванні суспільства знань в цілому і сучасного університету зокрема. Соціальна філософія виконує при цьому функцію, значно ширшу за очевидне надання сегменту фахових знань майбутнім філософам або представникам близьких до філософії дисциплін – політології, культурології, релігієзнавства, теорії управління тощо. Ця функція полягає у зміні ставлення до знання – знання розглядається вже не як засіб, підпорядкована цінність, але як мета, як цінність вища і у чомусь навіть самодостатня. Адже знання не може існувати без людини, і тому самодостатність знань передбачає самодостатність людини значочі. В університеті майбутнього слід забезпечити пошук такого проблемного наповнення освітньої комунікації, який об'єднував би представників усіх значних університетських спільнот у нові крос-групові комунікативні спільноти.

Ключові слова: соціальна філософія, проблема, університет, навчальна програма, суспільство знань, проблематизація, відбір проблем, системний підхід.

Соціальна філософія є однією з найбільш молодих і водночас однією з найбільш недооцінених гуманітарних дисциплін у основній структурі навчального плану сучасного університету. В Україні ця дисципліна викладається хоча би на усіх філософських факультетах і в усякому разі є обов'язковою складовою програми з філософії як обов'язкової дисципліни загального гуманітарного блоку дисциплін, які вивчають студенти усіх спеціальностей вітчизняних університетів. В Україні було підготовлено і опубліковано кілька підручників з соціальної філософії – переважно без орієнтації на якийсь спеціальності, але з претензією на охоплення широкого кола читачів. Подекуди ці претензії в цілому мали під собою достатні підстави [1;